

ДО ПИТАННЯ СПЕЦИФІКИ МОВОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

© Ірина Вислободська, 2002

Дана стаття розглядає ряд теоретичних поглядів на поняття "термін" та подає основні критерії визначення "ідеальної" терміноодиниці. Проаналізовано процес виникнення термінологічного значення у загальноживаному слові. Автор підкреслює необхідність глибокого дослідження лінгвістичної термінологічної системи з метою належного розуміння мовознавчих понять та явищ.

The article considers a range of theoretical views on the notion "term" and indicates the main criteria of defining an "ideal" terminological unit. The process of formation of terminological meaning in a word of common use is analyzed. The author emphasizes the necessity of profound investigation of the linguistic terminological system with the aim of proper understanding its linguistic notions and phenomena.

На початку ХХ століття вчені-мовознавці якнайповніше досліджували термінологічні системи різних галузей науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя, водночас залишаючи власну систему лінгвістичних термінів у недопрацьованому стані [1]. Багатьма вченими зауважується відсутність впорядкованості у лінгвістичній термінології, її перенасиченість термінами-синонімами [9].

Мова є основним показником, певним барометром розвитку сучасного суспільства. Як наслідок, сьогодні у лінгвістичній науці формується значна кількість нових понять, які вимагають їх словесного оформлення, тобто спричиняють виникнення нових терміноодиниць. Існує також тенденція до набуття нових значень частиною термінів традиційного мовознавства [2]. Отже, назріла потреба глибше усвідомити та уточнити значення мовознавчих термінів з метою повного розуміння відповідних мовознавчих понять та явищ.

Слід зазначити, що термін є об'єктом дослідження мовознавства, певного фаху, логіки та філософії, а це вимагає різних підходів до його вивчення. Наявність великої кількості різних визначень поняття "термін" викликає необхідність аналізу змісту цього поняття.

У лінгвістичній літературі знаходимо теоретичні погляди на сутність поняття "термін" як "сигніфіката спеціального слова" [3], як "виразника нових понять, що належать до фахового мовлення", а термінолексика розглядається як "каркасний словник мови спеціальностей" [8].

Термін (лат. *terminus* – межа, кордон) – 1) слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики [5]; 2) слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т.д.) мови, що створюється (приймається, запозичується і т.д.) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів [2]; 3) слова чи словосполучення особливої сфери вживання, що виражають поняття і мають чіткі дефініції [9]. На думку І.В.Арнольд, термін є особливим типом слова у багатьох аспектах.

Компонентний аналіз семантичного змісту терміна дає можливість дослідникам об'єктивно розглядати та вирішувати цілу низку суперечливих питань у сфері термінології, зокрема таких як: полісемантичність, синонімічність, емотивність терміна. У працях вчених-мовознавців називаються наступні критерії визначення "ідеального" терміна:

1) моносемантичний [1], тяжіє до однозначності [7], що сприяє його відносній незалежності від контексту. Виникнення полісемії у межах певної термінологічної системи вважається недоліком, котрого уникає мовленнєвий колектив фахової лексики. Полісемія проявляється лише за умови, коли термін має різні значення у різних термінологічних системах;

2) не має синонімів чи омонімів у межах однієї терміносистеми. Синонімічність термінів – це властивість парадигматичних відносин між ними. Дослідження показують, що термінів з тотожним складом інтегральної та диференційної сем немає ні в одній терміносистемі [6]. Різні слова чи словосполучення, які позначають одне і те саме спеціальне поняття, не є синонімами, бо вони означають поняття за різними диференційними ознаками;

3) характеризується наявністю денотативного вільного значення, відсутністю емотивного забарвлення чи оцінки. Термін може виявляти емотивне забарвлення тільки тоді, коли він виключається зі сфери свого спеціального вживання і використовується в художній літературі чи розмовній мові. Але при цьому він відразу припиняє своє існування як термін і його денотативне значення стає нечітким та невизначеним.

Базовими характерними ознаками терміна є також: дефінітивність, системність, ступінь термінологічності і специфічність вживання.

Розвиток лінгвістичної термінології відбувається у безпосередньому зв'язку з розвитком різних галузей мовознавства. Дана термінологія формується поступово з пізнанням її граматичної, лексичної та фонетичної структури мови. Літературна мова, крім центральної загальноновживаної сфери має численні “підмови” – терміносистеми, кожну з яких вживає лише частина конкретного мовленнєвого колективу. Серед лінгвістичних терміноодиниць знаходимо слова, що вживаються лише у спеціальному термінологічному значенні (напр.: у галузі граматичної термінології: дієслово, іменник, числівник, підмет та ін.) і слова, що зустрічаються як в складі термінологічної, так і в складі загальноновживаної лексики (напр.: відміна, значення, особа, склад, фраза та ін.).

Активно творяться терміни шляхом перенесення назв загальноновживаного поняття на спеціальне за подібністю ознаки, значення, за суміжністю [4].

Термінологічне значення у загальноновживаному слові виникає внаслідок семантичного довантаження певними семами у новій системі функціонування та закріплюється за ним з початком розвитку системи наукових знань у даній галузі. Сутність семантичного довантаження стає зрозумілою при зіставленні денотативно-сигніфікативних значень слова і терміна. Ці явища належать до одного плану, але відрізняються глибиною відображення. Для цього порівнюємо тлумачення загальноновживаних слів і дефініцію термінів. Напр.: “фраза” – загальноприйняте значення – “стійкий умовний вираз, ходячий вислів”; “пишномовний нещирий вислів, позбавлений внутрішнього змісту або такий, що прикриває брехливість твердження, непорядність вчинку і т. ін. [10]. Отже, в контексті художнього твору “фраза” – словосполучення типу: *промовити звичайну фразу, гарна фраза, пуста фраза, розпустити цілу річку фраз*. Як лінгвістичний термін “фраза” – 1) основна одиниця спілкування, що становить змістову і граматичну єдність, тобто речення [5]; висловлювання, що становить смислову та інтонаційну єдність [2]. Отже, значення загальноновживаного слова “фраза” у його новій системі функціонування доповнюється інтерпретацією: “одиниця спілкування”, “змістовність”, “граматична єдність”.

Сучасна лінгвістична термінологія в основному усталена та закріплена. На даний час у мовознавстві не йде мова про її ґрунтовне перероблення, а лише про заміну окремих невдалих терміноодиниць на ті, котрі передавали б точний зміст позначуваних ними

пам'ять. Основною нашою вимогою до терміна є та, щоб він найповніше відбивав суть лінгвістичного явища і сприяв систематизації лінгвістичних понять.

1. Арнольд И.В. *Лексикология современного английского языка*. – М., 1966. – с.263–267.
2. Ахманова О.С. *Словарь лингвистических терминов*. – М., 1966. – с.502.
3. Волкова Т.Я. *Концептуальний апарат і структурно-семантичні та генетичні особливості термінології англійського літературознавства // Автореф. дис. канд. філол. наук*, – Одеса, 2002. – с.4–5.
4. Ганич Д.М., Олійник І.С. *Словник лінгвістичних термінів*. – К., 1985. – с.306–307.
5. Єрмоленко С.Я., Бобик С.П., Тодор О.Г. *Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. – К., 2001. – 224с.
6. Єрченко П.Г., Федорчук М.М. *Семантична структура англійських термінів у галузі історії //Лінгвістика тексту за фахом та проблеми прикладного термінознавства: Тези доп. рег. наук.-метод. конф. викладачів іноз. мов вузів*. – Львів-Рівне, 1993. – с.13.
7. Макарова Л.И. *Отбор специальной терминологии по физике на английском языке // Обучение профессиональной терминологии на иностранных языках в условиях билингвизма. Межвузовский сборник*. – Чебоксары, 1983. – с.70–74.
8. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. *Українське термінознавство*. – Львів, 1994. –216с.
9. Пономарева З.Ф. *К вопросу о лингвистических терминах "лексико-семантическая группа" и "семантическое поле" // Обучение профессиональной терминологии на иностранных языках в условиях билингвизма. Межвузовский сборник*. – Чебоксары, 1983 – с.112-119.
10. Яременко В.В., Сліпушко О.М. *Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах*. Т.4. К., 1999. – с.701.

Оксана Лопатка

Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, м.Львів

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІДМІНКІВ ЧУЖОМОВНИМИ СЛУХАЧАМИ

© Оксана Лопатка, 2002

Стаття присвячена проблемі формування термінологічної системи при вивченні лінгводидактичних особливостей засвоєння відмінкових форм чужомовними слухачами в процесі навчання української мови як іноземної. У роботі проаналізовано ефективні шляхи та принципи введення граматичного матеріалу для засвоєння категорії відмінка, з'ясовано шляхи і природу походження термінів.

The foreign students devote the article to a problem formation of terminological system at study linguistic and didactic features of mastering of the case forms during training the Ukrainian language as foreign one. In work the effective ways and principles of introduction of a grammatical material for mastering a category of a case are analyzed, the ways and nature of an origin of terms are found out.

Останнім часом значну увагу мовознавців привертають проблеми прикладного українського мовознавства, пов'язані з викладанням української мови як іноземної. Функціонально – комунікативний підхід до навчання української мови чужомовних слухачів базується на тісному взаємозв'язку прикладного мовознавства та функціональної граматики. Виокремлення нової в українській лінгвістиці галузі вимагає формування відповідної термінологічної системи. Такий процес повинен відбуватися, зважаючи на теоретичні і національні засади національно термінотворення і терміновживання.